

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָת יָמִימ׳ HEMDAT YAMIM

נח תשע"ה

פרשת שבוע

ארץ כנען או ארץ ישראל

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בסוף פרשת נח, מחליטה משפחתו של אברהם אבינו החלטה מאוד משמעותית, לעזוב את אור כשדים וללכת לארץ כנען. החלטה זו התקבלה אחרי עימות חריף עם נמרוד = השליט הכל יכול של האימפריה האדירה. אברהם, שייצג את אמונת הייחוד, המוסר והצדקה, התייצב בודד מול נמרוד שייצג את הכפירה, הרשע והכוח. אברהם ניצח בקרב הרוחני והפיזי, בזכות התערבותו של הקב"ה בכבודו ובעצמו, שירד והציל את אברהם מאש הכבשן. על הפסוק:

"וַיִּצְאוּ אִתָּם מְאוּר כְּשָׁדִים לְלֶכֶת אֶרֶץ כְּנַעַן" (בראשית י"א לא).

מובא במדרש: "כשבקש לירד להציל אברהם מכבשן האש, אמרו מיכאל וגבריאל לפניו אנו יורדין להציל אותנו, אמר להם אלו ירד לשם אחד מכם לכבשן אתם הייתם מצילין אותנו, אלא לשמי ירד ואני יורד ומצילו, שנאמר (בראשית טו) אני ד' אשר הוצאתיך מאור כשדים" (שמות רבה (וילנא) פרשת בא פרשה יח).

נס גלוי זה חיזק את אמונתם של רבים, שהלכו בעקבות אברהם וכן להצטרפותם של עשרות אלפים למחנהו (רמב"ם). אם כך, נשאלת השאלה: מדוע ללכת דווקא לכנען? לכאורה דווקא לשם לא כדאי ללכת, נסביר. נמרוד היה צאצא של כוש, בנו הבכור של חם בן נח, כמבואר בפרשתנו:

"וַיְהִי חָם פֹּשֵׁעַ וּמְצַרֵּים וּפּוֹט וּכְנָעַן... וְכוּשׁ יָלַד אֶת נִמְרֹד הוּא הָחַל לְהִיטֵב גִּבּוֹר בְּאַרְצוֹ" (בראשית י"ו ח-י).

כנען הוא בנו הקטן של חם. למה להחליף "פרה בחמור" - לעזוב את ארצו של נמרוד בן כוש וללכת אל ארצו של כנען בן כוש? חם, בנו הבזוי והפסול (רש"י) של נח שיחד עם בנו הקטן, כנען, חטאו בחטא חמור ביותר. חטא זה באשר הוא, עומד בסתירה מוחלטת לדרכם של אברהם ובניו.

נח, איש צדיק תמים, מקלל את השותפים ובוחר בשם כזרעו הנבחר. וז"ל הכתוב:

"וַיִּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֶת עֲרוֹת אָבִיו וַיַּגִּד לְשָׁנָי אֲחִיו בַּחוּץ... וַיִּיקֶץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן: וַיֹּאמֶר אַרוּר כְּנַעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֲחִיו: וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְקֹוֹק אֱלֹהֵי שָׁם וַיְהִי כְנַעַן עֶבֶד לְמוֹ: ... וַיִּשְׁכַּן בְּאֶהֱלֵי שָׁם וַיְהִי כְנַעַן עֶבֶד לְמוֹ" (שם ט"ו כב-כז).

אברהם הוא כמוֹבן צאצאו של שם כמבואר בפרשתנו:

"אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שָׁם שֵׁם בֶּן מֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלַד אֶת אַרְפַּכְשָׁד שְׁנַתִּים אַחַר הַמַּבּוּל: ... וַיְחִי נְחוֹר תִּשַׁע וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וַיּוֹלַד אֶת תְּרַח: ... וַיְחִי תְּרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלַד אֶת אַבְרָם אֶת נְחוֹר וְאֶת הָרָן" (שם, י"א י, כד, כו).

במבט ראשון מבחינת המציאות בשטח, היה נראה כי לברכתו של שם אין כל משמעות, ההיפך! נמרוד, צאצאו של חם, הקים "מגה מדינה" והשתלט גם על אדמותיהם של צאצאי שם. הארץ "המובטחת" = "מבחר הארצות", גם היא נכבשה מידי צאצאי שם בידי צאצאיו של חם. כך מפורש ברש"י בעקבות חז"ל: "והכנעני אז בארץ - היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם, שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו, שנאמר (בראשית יד יח) ומלכי צדק מלך שלם, לפיכך (פסוק ז) ויאמר ה' אל אברהם לזרעך אתן את הארץ הזאת, עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם" (שם י"ב ה).

החלטתה של משפחת אברהם ללכת "אֶרֶץ כְּנַעַן" ולחזק את דרכו של מלך שלם, המזוהה (ע"פ רש"י) שצוטט לעיל (וחז"ל) עם שם וצאצאיו, משמעותה, העברת זירת המאבק הרוחני כנגד כוחות הכפירה והרשע לארץ ישראל, המכונה בשלב זה ארץ כנען.

מרגע זה ואילך מתחיל הליך היסטורי ארוך וקשה - "ארץ ישראל נקנית ביסורין".

זכינו בדורנו לקחת חלק פעיל במצוות ישוב "ארץ ישראל טהורה ומקוואותיה טהורים" - הפיכתה של ארץ כנען לארץ ישראל. הבה נתפלל שנוכה להיות תלמידי אברהם אבינו מכל הבחינות.

<p>לע"י רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל</p>	<p>לע"י ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל</p>	<p>לע"י מרת סוזי (שרה) ונגרובסקי ע"ה נלב"ע י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לע"י הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד</p>	<p>לע"י הרב אשר וסרטיל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט</p>
--	--	--	---	--

לע"י מר **שמואל שמש ז"ל**, חבר הנהלת 'ארץ חמדה', נלב"ע י"ז בסיוון תשע"ד
לע"י הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

חמדת הדף היומי

גירות לשם נישואין

הרב אריאל כהן

בגמרא מובא (יבמות כ"ד ע"ב): "אחד איש שנתגייר לשום אישה, ואחד אישה שנתגיירה לשום איש...אינן גרים, דברי ר' נחמיה...". מאידך, רב סובר, שלכתחילה אין לקבלם משום הלעז שייצא עליהם שהגירות לא הייתה מתוך כוונה אמתית (על פי רשבי"א שם), אך בדיעבד כשעשו כבר את כל תהליך הגירות הכולל מילה וטבילה - 'הלכה כולם גרים הסי' (שם), שמא הגירות אכן הייתה אמתית (על פי ירושלמי קידושין פ"ד ה"א). וכך פסקו הרמב"ם (איסורי ביאה י"ג, י"ד-י"ח) והשו"ע (יורה דעה רס"ח, י"ב).

תוספות (שם ד"ה 'לא בימי דוד') מרחיב, שבמקרה שישנה וודאות שבסופו של דבר הגיור יהיה אמיתי, ניתן אף לכתחילה לגיירו, אף שעכשיו כוונתו להתגייר לשם נישואין. וראיתו מהגמרא (מנחות מ"ד ע"א) המספרת על אדם אחד "שהיה זהיר במצות ציצית, שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה, שיגר לה ארבע מאות זהובים וקבע לה זמן...באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו, נשמתו וישב לו על גבי קרקע...אמר לה: העבודה, שלא ראיתי אישה יפה כמותך, אלא מצוה אחת ציונו ה' א-להינו וציצית שמה, וכתיב בה (במדבר ט"ו, מ"א) 'אני ה' א-להיכם' שתי פעמים, אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר, עכשיו נדמו עלי כד' עדים. אמרה לו: איני מניחך עד שתאמר לי מה שמך, ומה שם עירך, ומה שם רבך, ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה, כתב ונתן בידה. עמדה וחילקה כל נכסיה, שליש למלכות ושלש לעניים ושלש נטלה בידה, חוץ מאותן מצעות, ובאת לבית מדרשו של ר' חייא אמרה לו: רבי, צוה עלי ויעשוני גיורת, אמר לה: בתי, שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים? הוציאה כתב מידה ונתנה לו, אמר לה: לכי זכי במקחך, אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר...". רואים שרבי חייא קבלה אף לכתחילה, כיוון שראה שאכן הגירות הייתה אמיתית, ונעשית מתוך הכרת ערך המצוות ועוצמת האמונה, וזאת למרות שהגורם הראשוני הוא רצונה להינשא לאותו תלמיד. ומכאן למד הבית יוסף (יורה דעה רס"ח, י"ב) שהכול הולך אחר ראות עיני בית הדין, שצריכים לבחון האם אכן יש כאן בסיס לגירות אמתית, כדי שניתן יהיה לקבלם.

לאורך כל הדורות התמודדו פוסקים רבים עם סוגיה זו. יהודי החי עם גויה (וכן להפך), פנו אליהם ורצו שכן או בת הזוג יעברו תהליך גירות, ולהלן נתבונן בכמה מהשיקולים השונים שעלו לפתרון הבעיה.

א. כשכבר הייתה ביאה –

צדדים להקל:

1. כבר אין יצרו תוקפו ואין חשש שהגיור לשם הנאה (רבי שלמה קלוגר, שו"ת טוב טעם ודעת, סי' רל).
2. יש לתלות שכוונת הגירות לשם שמיים, ולא לשם אישות, כיוון שכבר חיו יחד לפני הגירות (פרי השדה ח"ב סי' ג').

צדדים להחמיר:

1. עדיין הגירות לא לשמה, שעכשיו רוצה לחיות עמה בכבוד ולא בהפקרות (אמרי יושר ח"א קע"ו).
2. התוספתא (יבמות פ"ד, ה"ה) אסרה במפורש על גוי הבא על יהודייה והתגייר (או להפך) לכנסה, אך בדיעבד כשכבר כנסה לא תצא (דעת כהן קנה).

ב. כשיש חשש שללא גירות יישארו בחטאם –

צדדים להקל:

1. רבי שלמה קלוגר (שם) הקל לגייר במקרה זה, מחשש שייצא לתרבות רעה, וזאת מכיוון שכל האיסור לקבל גירות לשם אישות הוא רק מדרבנן, ובשעת הדחק לא גזרו. והשווה זאת לדין 'אשת יפת תאר', שעולה ממנו העיקרון שבמקרים מסוימים התירו לעבור על איסור קל, כדי שלא יעברו על איסור חמור. וכן הרמב"ם בתשובה (מהדורת פאר הדור קלב) פסק לגבי אדם שיצא עליו קול שבא על שפחתו, שישחרר אותה ואחר כך יישא אותה, אף שהגמרא (יבמות כ"ד ע"ב) אסרה זאת, כדי להציל את האדם מלעבור על איסור חמור, ויחיה עמה בהיתר.
2. להצילו מלעבור על ביאת איסור – שלא יבוא על גויה (נהר מצרים הלי' גרים אות ה').
3. להציל את זרעו שיוליד בנים יהודים (נהר מצרים שם).

צדדים להחמיר:

1. היתר זה ניתן רק לבודדים ובכפוף לראיית מכלול השיקולים במקרה הספציפי, אבל אין להקל בצורה גורפת לקבל את כל האנשים ולגיירם רק כדי למנוע מהם מלחטוא (ציץ אליעזר ח"ה סי' טו).
2. בגירות צריך בית דין של שלושה שיקבלו את המתגייר, וכיוון שהגמרא (שם) פסקה שרק כאשר כבר התגייר נחשב גר (אף שכוונתו הייתה לשם אישות), אסור לבית הדין לחטוא ולקבל גר שידעו שאינו ראוי, שאין אומרים לאדם שיחטא כדי להציל את חברו מחטא (אבן יקרה מהדו"ג צח).

סיכום: הגמרא (יבמות כ"ד ע"ב) דנה בתוקפה של גירות הנעשית לשם אישות, ומצאנו כמה עקרונות בדבר:

1. אין לקבל גר המתגייר לשם נישואין (רבי נחמיה).
 2. לכתחילה אין לקבלם, אך בדיעבד כשכבר התגיירו נחשבים גרים (רב).
 3. כשיש וודאות שסופם לעשות לשם שמיים מותר אף לכתחילה לקבלם, למרות שהגורם הראשוני הוא לשם אישות (תוספות ע"פ הגמרא במנחות מ"ד ע"א).
- באחרונים נחלקו במקרים הבאים האם ניתן לקבל את הגירות, אף שעקרונית היא לשם אישות:
- א. כשכבר הייתה אישות לפני הגיור.
 - ב. כשיש חשש שללא הגירות יישארו בחטאם.

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער [טל: 1599-5000-54 בכל ערב, ובאחר: makshivim.org.il]
ופעיל ב'לב אבות' - קו יעוץ להורי מתבגרים [טל': 02-9973232 ובאינטרנט levavot.org.il]

אחרי החגים הגיע

נגמרו התירוצים. הרגע (לא) ציפיתם לו - הגיע. "אחרי החגים" כאן, ובגדול. כל המטלות, המשימות, הדיאטות שהעדפנו להדחיק ולדחות, נעמדות מולנו ומחכות ידיים בסיפוק - "עכשיו כבר לא תוכל להתחמק ממני יותר. רגע האמת הגיע...". האורות הגדולים של החגים מאחורינו וחורף ארוך, קר ומלא ימי שיגרה אפורים לפנינו. איך מתמודדים עם הנפילה הגדולה? האם יש שיטה לעבור למצב החדש בשלום?

מכוניות יום שני

תופעת "היום שאחרי" מוכרת מתחומים רבים. דוגמא קטנה - בחור ובחורה אוהבים ומחליטים להתארס. הם מתעוררים בבוקר שלמחרת ונחרדים לגלות שהקשר שלהם עבר מהפך. במקום לנהל שיחות רומנטיות על חלומות ושאיפות לעתיד, הם צריכים להפיק אירוע שמעורבים בו אינסוף סידורים טכניים, אינטרסים ורצונות סותרים של שתי משפחות, וכמובן - כסף. הרבה כסף. הם צולחים את הים הגועש של תזמורת-צלם-שבת-חתן-הזמנות-ברכונים, ולא שוכחים כמובן דירה-מוצרי-חשמל-ריהוט-בגדים. אחרי ככלות הכול הם מגיעים אל הרגע המרומם של החתונה וטקס החופה המדהים והעוצמתי שממלא אותם באנרגיות אדירות. בבוקר שלמחרת הם מגלים עולמות חדשים של ארנונה-שכר דירה-חשבון גז-שטיפת כלים-ספונגיה. חוק החיים הוא גרף שיטתי של עליות גדולות וירידות תלולות.

בחוו"ל יש מושג הנקרא "מכוניות יום שני". מכוניות שייצרו אותם ביום שאחרי יום ראשון - יום השבתון הרשמי שם. מתברר שאם חייכם יקרים לכם, מוטב לכם לא להיכנס למכונית שיוצרה על ידי אנשים מתוסכלים ועייפים שנחתו חזרה לעבודה קשה ומייבשת אחרי בילויי סוף שבוע...

איך עומדים במעברים החדים האלו ומחזיקים ראש מעל המים כשמתרחש שינוי כה קיצוני? האם יש דרך לשמר משהו מהאנרגיות של הימים הגדולים, לימי השיגרה האפורים?

הגודל שבשיגרה

אברהם לינוקלן, מי שהיה הנשיא ה-16 של ארה"ב, אמר פעם: "אלוקים אוהב במיוחד את האנשים הפשוטים. מנין לי לדעת זאת? עובדה שהוא ברא כה רבים מהם!". נרצה או לא, הקב"ה ברא את עולמו כך שיש מעט ימי חג גדולים וְרוויי עוצמות, והרבה ימי חול אפורים ושיגרתיים. אם נשתחרר מהאקסיומה שההתלהבות וההתרגשות הן המדד להצלחה, אולי נתחיל להעריך ולכבד את ערכה של העבודה הקבועה והשיטתית, צעד אחר צעד, גם כשהלב כבד ולא מתחשק, גם כשלא רואים תוצאות בשטח. אדרבה, כשאין את התפאורה והדחיפה של החגים, העיקר הוא המאמץ שלנו, וכידוע "לפום צערא - אגרא!". שנית, יש לדעת שגם אם נדמה לנו שבחלוף החג לא נותר לנו דבר מכל ההשגות הרוחניות הגדולות שהגענו אליהן, ואנו צונחים בדיוק למקום בו היינו לפני החג, זו טעות. לא ההרגשה קובעת בדברים הללו. כל המטען הרוחני שספגנו בימי החגים הפך להיות חלק מאיתנו והוא מלווה אותנו בימים שלאחר מכן, בין אם אנחנו מרגישים בכך ובין אם לא. צריך להילחם בתחושה שיוצר אצלנו היצר כאילו הכול יורד לטימיון ונעלם מיד עם צאת החג. האמת היא שהכול מצטבר ונשאר. גם אם לא גלוי על פני השטח הוא ספון בנשמה, ומשם מקרין את אורו על חיינו.

לעשות כלים

נוסיף עצה פרקטית קטנה. מיד אחרי שהמלאך קורא לאברהם להימנע מלהקריב את בנו כתוב "וישא עיניו... וירא והנה אילו". על מה אברהם מסתכל? מה הוא מחפש? הרב קוק מסביר שאבינו הראשון חיפש משהו מוחשי, אקט פיזי, שאפשר לתעל אליו את האנרגיה הרוחנית שבערה בתוכו. משהו שיוכל להמשיך את הרגע המרומם שהוא חווה לתוך החיים היומיומיים ולתת לו קיום ממשי. זה מה שעוזר לו 'לשוב' מן ההר ולא 'לרדת' ממנו. השיטה הזו מזכירה את המנהג לבנות סוכה מיד במוצאי יום כיפור, וממילא גם עכשיו - האם נוכל לחפש מיד אחרי החגים **דרכים מעשיות** שיבטאו את הרצונות הטובים שפיעמו בנו? ערוצים שימשיכו את ההתרוממות הרוחנית שהגענו אליה בזמנים הגדולים לימי השיגרה האפורים? למשל, לקבוע לימוד חדש, קבלה טובה או כל דבר שיוכל להוות כלי ליצוק לתוכו את כל השפע הרוחני שקלטנו בימי החג.

לבנות או להרוס

לסיום, נקודה קטנה למחשבה. במוצאי שמחת תורה ניגשתי למלאכת פירוק הסוכה. כעבור חמישים דקות אף אחד לא היה יכול לדעת שבמשך שבוע ימים גרה כאן משפחה שלימה כולל כמה אושפיזין חשובים. לבנות אותה לקח פי חמישה (!) זמן מזה, כולל כמה דקירות וקוצים שעד היום לא בטוח שמצאו את דרכם החוצה. עמדתי שם ליד הסכך הארוז וחשבתי לעצמי - בעולם שלנו, **כמה קשה לבנות וכמה קל לפרק ולהרוס**. אומנם רבי נתמן (שנפטר בחג הסוכות) אמר: "אם אתה מאמין שיכולים לקלקל - תאמין שיכולים לתקן". בסדר, רבינו, אנחנו מאמינים שזה אפשרי. אבל זה הרבה הרבה יותר קשה... שנזכה בעזרת ה' לשנת מליאת בניה ותיקון ולחורף בריא עם הרבה שפע משמים.

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

ר' אלעזר וה'גנבים'

במסכת בבא מציעא (דף פג, ב) מובא מעשה בר' אלעזר ברבי שמעון שפגש בממונה מטעם המלך לתפוס גנבים, וייעץ לו כיצד לתופסם, וז"ל המעשה בתרגום חופשי:

"... 'תִּשְׁתַּחֲשֹׁךְ וְיְהִי לְיָלֶה - זֶה הָעוֹלָם - הַזֶּה שְׂדוּמָה לַלַּיְלָה, בּוֹ תִרְמַשׁ כְּלִחְתוּ יָעַר' - אֵלּוּ רַשְׁעִים שָׁבוּ, שְׂדוּמִין לַחַיָּה שְׁבִיעַר... ר' אלעזר ברבי שמעון פגש בממונה מטעם המלך לתפוס גנבים... אמר לו איך אתה יכול לזהותם והרי הם משולים ל'חיתו יער'... בוא ואלמדך כיצד לזהות גנב. כנס בשעה רביעית (מההשכמה) לחנות, ואם תראה אדם ששונה יין ומחזיק את כוסו ומנמנם, שאל אודותיו. אם תלמיד-חכם הוא ומנמנם - הקדים מאוד לגרוס בתורה. אם פועל הוא - הקדים לעבודתו, ואם עבודתו בלילה - הוא עוסק ברידוד. ואם לא - גנב הוא, ותפוס אותו. נשמעו הדברים בבית המלך... ומינו את ראב"ש עצמו לתפוס את הגנבים. שלח לו רבי יהושע בן קרחה: 'חומץ בן יין', עד מתי אתה מוסר עמו של א-להינו להריגה! - שלח לו: קוצים אני מכלה מן הכרם. - שלח לו: יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו..."

בדיני ישראל עונשו של הגנב הוא ממון, ולא הריגה, ותמוה מדוע מסר ר' אלעזר ברבי שמעון את הגנבים להריגה. בבית יוסף (חושן משפט סי' שפ"ח) מובאת תשובה של הרשב"א שלמד ממעשה זה, שאם בדיני המלכות דין גנב להריגה, מותר מעיקר הדין למסור גנב יהודי למלכות ולעונשו בהריגה, אלא שממדת חסידות ראוי להימנע מכך; וכן למדו ממעשה זה גם המאירי והריטב"א (בחידושיהם שם).

אולם מדברי הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק (ח, יא) משמע, שאסור למסור גנבים למיתה, והרמב"ם מחלק שם בין דין 'מוסר' שרק אותו מותר למסור למיתה - לבין חוטא אחר, וכותב שאם אדם המצער את הרבים מותר למסור רק לעונשים שאינם מיתה¹. נראה שהרמב"ם סבור - כפי שביאר בהקדמתו לפירוש המשנה - שפעמים רבות שאגדות חז"ל אינן כפשוטן, ואגדה זו היא אחת מהן. לשם כך יש להעמיק בקשיים נוספים שבאגדה, וכדלקמן.

מלאכת הרידוד

ר' אלעזר ברבי שמעון (=ראב"ש) קבע שמי שמלאכתו בלילה עוסק ב'רידוד', ודבריו קושרים אותה בלמאכת המשכן (שמות לט, ג):

"וַיִּרְקְעוּ אֶת פְּחֵי הַזָּהָב וְקִצְצוּ פְתִילִים לַעֲשׂוֹת בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאֲרָגָמֹן וּבְתוֹךְ תוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב:"

התרגומים מתרגמים את "וַיִּרְקְעוּ" בתור - "וַיְרַדְדוּ". וכתב שם הרמב"ן: "לא הוסיף בכל מלאכת הקדש לפרש דרך האומנות איך נעשה, זולתי בכאן... ויתכן שספר בכאן המחשבה שחדשו בחוטי הזהב, כי היה תמה בעיניהם להיות זהב טווי ושזור כאשר יעשו בצמר ופשתים, כי לא נשמע עד היום שהוא לעשות כן". הרמב"ן מבאר, שעושי המלאכה 'יחידשו' מדעתם 'מלאכה' של ייצור חוטי זהב דקים הניתנים לטוויה, והכתוב ראה חשיבות לספר על 'יחידושי' זה.

רידוד הזהב ליפחים נעשה באמצעות הכאה בפטיש, וכן שנינו בתוספתא (שבת, ליברמן, יא, ב). אלא שהכאה בפטיש משמיעה רעש רב, ותמוה מדוע קבע ר' אלעזר שפועל שמלאכתו ב'לילה' עוסק דווקא במלאכה מרעושה זו. רש"י נזקק לכך וכתב, שאין מדובר ביצירת פחים אלא במתיחת חוטי ברזל ונחושת באמצעות כלי מיוחד שאינו משמיע רעש. ולכן נעשית מלאכה זו בלילה². אך הדברים נותרו קשים. גם אם מדובר במלאכה שאינה מרעושה, אין זה מובן מדוע היא נעשית דווקא בלילה. והרי מלאכות רבות אינן משמיעות רעש והן נעשות ביום, כדרך בני אדם - שעובדים בשעות אור יום וישנים בלילה. ותמוהים דברי ראב"ש שמלאכה זו נעשית דווקא ב'לילה'. ולבד מכך, שפשוט מלאכת ה'רידוד' היא ביצירת פחים וטסים כמבואר בתרגומים שעל הכתוב שהובא לעיל, והיא נעשית באמצעות הכאה בפטיש, ואם כך בוודאי תמוה כיצד קובע ראב"ש שמי שמלאכתו ב'לילה' עוסק במלאכה מרעושה זו. ולבד מכך תמוה, מדוע בכלל נצרך ראב"ש לקביעה זו?

ובכלל היתכן שאפשר להרוג אדם 'מנומנם' רק משום שאינו 'תלמיד חכם' או 'פועל'?! ואולי הוא 'מנומנם' משום שבאותו לילה הוא חש בראשו או בשיניו ולא נרדם, ומדוע להורגו בתור גנב?! נראה שהרמב"ם סבור, שתמיהות אלו הן מכוונות, ובאמצעותן מרמז התלמוד הבבלי ליפתי' להבנת אגדה תמוהה דומה שבתלמוד הירושלמי.

המעשה שבירושלמי

מעשה שדומה במקצת הפרטים מופיע בירושלמי (מעשרות פ"ג ה"ד) שמספר שראב"ש היה 'אכלן', ובעוד שחכמים קבעו שאכילת תאנים מן העץ נחשבת ל'אכילת עראי' ופטורה ממעשר דוקא אם התאנים נלקטות ונאכלות באופן של 'אחת אחת', הרי שהוא קבע שאכילת-עראי היא אפילו 'שלש בימינו ושלש בשמאלו ושלש בפיו'. אגב כך מביא הירושלמי את המעשה הבא, וז"ל בתרגום חופשי: "ר' אלעזר בי ר' שמעון הלך אצל ר' שמעון בי ר' יוסי בן לקוניא חמיו, היה מוזג לו כוס יין והוא שותה אותו בבת אחת, מוזג לו כוס יין נוסף והוא שותה אותו בבת אחת. אמר לו, האם לא שמעת מאביך בכמה פעמים צריך אדם צריך לגמוע מן הכוס. אמר לו כמות שהיא בגמיעה אחת, ואם מוזגה בצונן בשתי גמיעות, ואם מוזגה בחמין בשלש; אך לא שיערו חכמים לא ביינך שהוא נאה ולא בכוסך שהוא קטן ולא בכריסי שהיא רחבה. והיה רבי יהושע בן קרחה צווח לו 'חומץ בן יין'. אמר לו למה אתה צווח לי כן. אמר לו אצווה לך עד שתברח ותלך ללודקיא. אמר לו ולא קוצים כסוחים כיסחתי. אמר לו ולא היה לך לילך לסוף העולם להניח בעל הגינה שיקוף את הקוצים."

מתחילת המעשה ניתן להבין שר' יהושע בן קרחה צעק לר' אלעזר ברבי שמעון שהוא 'חומץ בן יין' רק משום שהוא היה 'אכלן', אביו ר' שמעון היה בגדר 'יין' בהנהגתו בענייני האכילה והשתיה, ואילו הבן ה'אכלן' היה בגדר 'חומץ' ביחס אליו. אלא שמהמשך המעשה משמע שמדובר במעשה שמסופר עליו בבבלי, שר' אלעזר ברבי שמעון התמנה להרוג אנשים חוטאים. ולכאורה תמוה, שה'מינוי' שהוא מרכיב חשוב במעשה אינו מוזכר במפורש, וגם לא מובן מדוע מתייחסים ל'מינוי' זה בצמוד לסיפור על היותו 'אכלן'.

כדי לענות על השאלות הקודמות צריך לברר מדוע דווקא ר' יהושע בן קרחה הוא זה שמחה בראב"ש. במאמר הקודם "הנעליים של ר' יהושע" הובאה מסורת חז"ל שר' יהושע בן קרחה היה בנו של ר' עקיבא, והתבאר שמסורת זו אינה כפשוטה. מסורת זו מרמזת למחלוקת בין יהושע בן נון לבין עתניאל בן קנז כפי שהיא מרומזת בספרי יהושע ושופטים.

במאורעות פלגש בגבעה שבסוף ספר שופטים מסופר שארון הברית היה מצוי באותה העת בבית אל, והדבר נוגד את הדעה העיקרית של חז"ל שארון הברית יצא ממקומו שבמשכן שילה רק פעם אחת בימי עלי. ומסופר שם שיבני ישראל התכנסו למלחמה כנגד בני בנימין במקום שנקרא המצפה, או בבית אל, והדבר מעורר פליאה מדוע לא התכנסו בשילה ששם מצוי היה המשכן.

במאמר "המלחמה במצפה" התבאר שחז"ל מרמזים שמאורעות פלגש בגבעה נכתבו ברוח נבואה על ידי עתניאל, והם מרמזים שיהמקדש וארון הברית ה'רוחניים' נמצאים בבית המדרש אצל 'עוסקי התורה' שהם כביכול 'בני ישראל' 'האמיתיים', ולא ב'משכן' ה'רגיל' שהיה מצוי בשילה. באותה העת בתי המדרש החשובים היו מצויים במצפה ובבית אל, ולכן 'עוסקי התורה' התכנסו דווקא שם. לפי ראייתם הרוחנית של עתניאל, המשכן שבשילה נועד ל'עמלי המלאכות' שהקשר שלהם אל הקודש והרוחניות מתבטא בחיי המעשה שלהם כשהם עמלים בימות החול בשלושים ותשע (ל"ט) מלאכות המשכן, ובקרבות גשמיים ובעליה לרגל למשכן, והם כביכול - בני ישראל מסוג ב'.

במאורעות פלגש בגבעה מסופר שהם התרחשו בתקופה שלא היה מלך בישראל, אך תנא דבי אליהו מספר שהם התרחשו בראשית התנחלות ישראל בארצם, בתקופה שיהושע היה בתוקף ובסמכות של מלך. והתבאר שיהושע ראה ברוח נבואתו בעין יפה חיבור של בני ישראל למלאכות גשמיות, ואלו עתניאל ראה ברוח נבואתו שתפקיד זה נועד לגויים ואילו כל ישראל צריכים לעסוק בתורה.

יהושע לא ביטל את דעתו בפני עתניאל, ועתניאל ראה ברוח נבואתו כאילו אין מלך בישראל. ר' עקיבא היה ממשיך דרכו של עתניאל, ואגדות רבות מרמזות למחלוקת, האם ר' עקיבא קיבל בסופו של דבר את שיטת יהושע, או שמא יהושע קיבל בסופו את שיטת ר' עקיבא (=עתניאל), ובמעשים שר' יהושע בן קרחה מוזכר בס, הוא מייצג את הדעה שיהושע ביטל את דעתו וקיבל את שיטת ר' עקיבא. וכאילו בסופו של דבר הראיה הרוחנית של עתניאל היא הדעה שמוסכמת על כל חכמי ישראל. אופן חשיבה זה בא לידי ביטוי גם בהתייחסות למלאכת הרידוד, וכדלקמן.

מכה בפטיש

בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) מסופר שר' יוחנן ור"ש בן לקיש מצאו ל"ט תולדות לכל אחת מל"ט אבות-המלאכה, וכל תולדה שלא הצליחו לשייך אותה לאב-מלאכה מסוים הם שייכו אותה לאב-המלאכה 'מכה בפטיש'. ויש לברר מדוע דווקא אליו. כזכור, ה'הכאה בפטיש' קשורה למלאכה 'גשמית' שהתחדשה במשכן ביצירת חוטי הזהב. כנגד מתן החשיבות ליחידושי זה, רצו ר' יוחנן ור"ש בן לקיש להראות ש'עמלי התורה' שמחדשים חידושי-תורה נחשבים בעיני הקב"ה ל'חדשנים' ול'עמלים' 'האמיתיים'. ולכן 'מכה בפטיש' נבחר להיות אב-המלאכה שאליו משייכים בני בית המדרש את 'יחידושי התולדות' שלא נמצא להם אב.

יסוד זה מרומז גם כאן בבבלי בדברי ראב"ש. תחילה הוא מקדים ומספר על 'הפועלים בתורה' שהם 'תלמידי החכמים', ולאחריהם על 'הפועלים הרגילים' שעמלים במלאכות הגשמיות. לאחר מכן הוא מבדיל בין עוצמת אהבתם ל'מלאכתם', והוא מגלה שאף אם נראה שפעמים שה'תלמיד חכם' אינו שמח במלאכתו, שכן הוא נראה מתנמנם בבוקר, אין הדבר כן, אלא שכפי הנראה – הוא הקדים מאוד לגרוס בתורה, ולכן הוא התעייף ונראה מתנמנם. והוא מוסיף שאף אם נראה שהפועל הרגיל אינו שמח במלאכתו והוא נראה מתנמנם בבוקר, אין הדבר כן, אלא שכפי הנראה הקדים לעמול במלאכתו. אך ראב"ש משנה כאן בלשונו, ואינו אומר שהפועל הקדים מאוד, אלא הקדים בלבד, והוא מרמז בכך שאהבת הפועל את מלאכתו אינו כה גדולה כאהבת התלמיד-חכם את תורתו.

לאחר מכן הוא מרמז, שה'תלמיד-חכם' עובד כביכול באור יום, ואלו הפועל הרגיל עובד כביכול ב'לילה'. לשם כך הוא מוסיף שאם עבודת הפועל ב'לילה' הוא עוסק ב'רידוד' והיינו ב'הכאה בפטיש'. הדבר לא יתכן אם מדובר ב'לילה' כפשוטו, אלא שהאגדה מרמזת שראב"ש מבאר את הדרשה שמובאת בתחילת האגדה - "תְּשִׁיט חֶפְצְךָ וְיָהִי לְיָלָה - זה העולם-הזה שדומה ללילה". ראב"ש מבאר שהפועלים שעוסקים בל"ט מלאכות-המשכן הגשמיות עובדים בעניינים הגשמיים של העולם-הזה שדומה ללילה. ואם הוא עוסק במלאכה שלא ברור לאיזה 'אב מלאכה' היא שייכת, מן הסתם יש לשייכה לאב-המלאכה הכללי של 'המכה בפטיש', והיינו ה'רידוד' שהוזכר במשכן.

אלא שיש מי שנחשבים לגרועים יותר ממי שנטלו לעצמו את תפקיד הפועלים, והם אנשים מישראל שקיבלו עליהם את תפקיד ה'רשעים' או ה'גנבים' שמשולים ל'חיתו' יָעַר'. וכדלקמן.

ר' יהושע בן קרחה - והאכילה של ראב"ש

במאמר "האם משה נקבר אצל רשעים" התבאר שב'קברות התאוה' משה חנך את בני ישראל להתייחס לאנשים בעלי 'תאוות האכילה' כאל אנשים שנחשבים ל'מתים' בחייהם, ושבאופן דומה יש להתייחס גם כלפי 'תאוות העושר'. משה הודיע לבני ישראל שצריך אמנם אנשים שימלאו את התפקיד הזה בעולם, אך הגויים אמורים להיות 'קבורים' בתפקיד הזה, ולא בני ישראל. בשלב מאוחר יותר הודיע משה לבני ישראל, שיש להתייחס לבני גד ולבני ראובן שהתאוו לעושר, ורצו להישאר בעבר הירדן, כמו ל'רשעים'. אמנם, בסופו של דבר, רמז משה שצריך שיהיו בעם ישראל גם אנשים שרודפים אחרי התאוות והעושר. וחז"ל מבארים שהכתוב בנבואת ישעיה (נג, ט): "וַיִּתֵּן אֶת רְשָׁעִים קְבָרוֹ וְאֶת עֲשִׂירֵי בְמַתְיּוֹ..." - מתייחס למשה³, שהסכים לתת את הקבר שלו בנחלת גד בצד של ה'רְשָׁעִים' - האנשים שמקומם בחיים הוא ב'קברות' - בעלי התאוה", והוא הסכים להיות במותו ('בְּמַתְיּוֹ') - יחד עם הרודפים אחרי 'העושר' ('וְאֶת עֲשִׂירֵי'). אך זו דרך של עבודת ד' שאין מדברים עליה לכתחילה.

במאורעות פלגש בגבעה מרמז עתניאל המשיך את הראיה הרוחנית הראשונה של משה שהתייחסה אל האנשים שרודפים אחרי התאוות והעושר כמו לאנשים מסוג ג' וכמו ל'הרוגים'. העיר "יִבֶשׁ גִּלְעָד" היתה ב'גִּלְעָד' מקומם של הרודפים אחרי העושר, ושמה "יִבֶשׁ" מזכיר מקום יבש ללא חיות. מסיבה זו היא מייצגת את ה'עיר הסמלית' של הרודפים אחר העושר, שאין להם זמן לבוא ל'בית המדרש' ואפילו לזמן קצר, וזו משמעות 'הריגתם' באותם מאורעות⁴.

גם באגדה זו ר' יהושע בן קרחה הוא ממשיך דרכו של עתניאל. הירושלמי מספר שראב"ש התיר לעצמו בגלוי את 'תאוות האכילה', ועל כך יצא קצפו של ר' יהושע בן קרחה, והוא צעק לעברו 'חומץ בן יין'. אופן אכילתו ושתייתו של ראב"ש היו 'מעשה רבי' של אדם גדול, ומן הסתם למדו מכך תלמידי ישיבה רבים שזו דרך ראויה בעבודת ד', והתחברו לתאוות האכילה וממנה לתאוות העושר, ועזבו את ספסלי בית המדרש. שכן תאוות האכילה מתירה, ובשלב מסוים אף מצריכה, חיבור אל תאוות העושר, שהרי מי שירבה באכילה וירבה לאכול מעדנות, לא יוכל להתקיים על מלגה של אברך או על משכורת של פועל, ויחפש דרך להרבות את הונו ולהפוך ל'עשיר'. הוא יהפוך ל'בעל עסק' שמעסיק תחתיו פועלים אחרים. ויהפוך לאחד מאותם שמתייחסים אליהם כביכול כמו ל'רשעים'. כמו כן, בתורתו של ר' יהושע בן קרחה היחס ל'בעלי העסקים' הוא גם כמו ל'גנבים' שגונבים את אחיהם ומוכרים אותם ל'עבדים', וכדלקמן.

'גונבי האנשים' וה'נעליים'

בנבואת עמוס (ח, ד-ז) כתוב:

"שָׁמְעוּ זֶאת הַשְּׂאִיִּים אֲבִיוֹן וְלִשְׁבִּית עֲנוּי עֲנִי אֶרֶץ: לֵאמֹר מִתִּי יַעֲבֹר הַחֹדֶשׁ וְנִשְׁבְּרָה שֶׁבֶר וְהַשְּׁבֵת וְנִפְתָּחָה בֶרֶךְ לְהַקְטִין אִיפָּה וְלְהַגְדִּיל שֶׁקֶל וְלַעֲלֹת מֵאֲזִי מֶרְמָה: לַקְּנוֹת בְּכֶסֶף דְּלִים וְאֲבִיוֹן בְּעֵבֹר נְעָלִים וּמְפַל בֶּרֶךְ נִשְׁבְּרָה:"

במאמר הקודם **"הנעליים של ר' יהושע"** התבאר שהנביא עמוס מאשים את הסוחרים העשירים שכל מעייניהם בכסף. הם אינם שמחים במנוחה שיש בראשי החודשים ובשבתות, והם מרמים במסחרם, כדי שיוכלו ליטול את שארית הכסף מאת העניים והאביונים. הכסף הוא ה'נעליים' שבאמצעותם הם דורכים על פני העניים. אם אחיהם הדלים יהיו חסרי כסף (= "נעליים"), הדבר יוסיף להם כבוד, שכן באופן זה הם יגדל הפער בינם לבין אחיהם. הם מעסיקים את אחיהם הדלים כ'פועלים' בעסקים שלהם במעמד של 'כמו – עבדים'. והם מתקדמים ופוסעים ("ש'אָפִים") על העפר שעל ראשי הפועלים העניים באמצעות הנעליים (=כסף).

ה'נמנום' המרשיע

כפי שהתבאר, ראב"ש לא התמנה ל'תופס גנבים' פשוטו כמשמעו, ולאמיתו של דבר ה'תפקיד' הזה מיועד גם לאנשים מישראל. אלא שהאגדה מתארת את מה שהתרחש מנקודת ראותו של ר' יהושע בן קרחה. מבחינתו, ראב"ש החליט לסייע ל'שר הרוחני' בשמיים שאחראי על ענייני ה'מלכות', הספירה התחתונה שקשורה לחיבור לעולם הגשמי, והוא מסייע בידו למצוא את האנשים שמתאימים להיות בתפקיד 'בעל העסק'.

ענין זה מרומז גם בפסיקתא דרב כהנא (מנדלבויס, פסקא יא, ויהי בשלח, כב) שמספרת בתחילה שראב"ש היה 'אכלן', ובהמשך היא מספרת - 'ר' לעזר בר' שמע' איתמני אנגרביטיס מפיק עבודה", ובהמשך דבריה מתברר שבסך הכל היתה לראב"ש 'חברת הובלות'. ולכאורה יש כאן סתירה פנימית, משום ש'אנגרביטיס' משמעותו מי שממונה להוציא אנשים בכפיה ל'עבודת המלך', ולא במי שיש לו חברת הובלות. אלא שסתירה זו מרמזת שאין הדברים כפשוטם. ראב"ש התמנה לנציג כביכול של השר הרוחני של ספירת ה'מלכות', אלא שלמעשה היתה לו חברת הובלות, ובאמצעותה הוא היה 'מפיק עבודה', והיינו שהיה 'מספק עבודה' לאנשים שהוא העסיק בחברה שלו.

דמותו של ראב"ש שמצד אחד היה 'בן' של 'תנא', ומצד שני היה 'אכלן' שהפך ל'בעל עסק' הפכה דמות לחיקוי. ויתירה מזאת, ראב"ש עצמו עודד אנשים לנהוג כמוהו – ולהפוך ל'בעלי עסק עשירים'. לפי ראייתו הרוחנית של ר' יהושע בן קרחה מי שממלא תפקיד זה הם 'רשעים' ו'גנבים'. אך ראב"ש לא הסכים עמו.

הבבלי מרמז, שראב"ש פנה בנסיגות שכנוע רק למי שנראה לו מתאים למלא 'תפקיד' זה. אנשים שלא התחברו לתפקיד של 'תלמיד חכם' או לתפקיד של 'פועל'. אנשים אלו היו נכנסים בשעה רביעית לחנות ושותים את כוס היין שלהם כאשר הם 'מנומנמים' וחסרי סיפוק, ולמעשה חיפשו 'תפקיד' שיהלום את תכונות נפשם. באותה שעה היה נכנס לחנות ראב"ש, ובראותם אותו הם רצו לחקות את התנהגותו. ואף הוא מצידו, היה מברר אם מדובר אכן באדם 'מנומנם' שאין לו תעסוקה שתמלא אותו בערנות ובחיות, ורק אליהם הוא היה פונה בנסיגות שכנוע, לעשות כמוהו, ולפתוח 'עסק' שמעסיק פועלים.

לודקיא - אוכלי אדם

ר' יהושע בן קרחה רצה שמספר הנוהים אחרי דמותו של ראב"ש ימעט, ורק מעט מאוד אנשים יעזבו את בית המדרש וילכו לתפקיד 'בעל העסק'. ולכן הוא דרש מראב"ש להתייחס לדרך חיים זו בשלילה, כפי שהתייחס לכך משה כמעט עד סוף ימיו. דרישה זו מתבטאת בדרישה מראב"ש לברוח ל'לודקיא'.

'לודקיא' היא ארץ של ה'לודאים' שהם עם של 'אוכלי אדם' (עי' גיטין דף מו ב), וראב"ש נדרש להודיע ברבים שהוא אינו מזדהה עם ה'תפקיד' שהוא נמצא בו. הוא נמצא אמנם בתפקיד של ה'אכלן' ו'בעל העסק' ה'עשיר', אך זה תפקיד של 'אוכלי אדם'. שכן לפי ראיית ר' יהושע בן קרחה 'בעלי העסקים' מפתים אנשים להיות 'פועלים' בעסק שלהם, ומנצלים את כוחם כדי להרבות עושרם, והם 'טורפים' כביכול 'בני אדם'⁵; וכפי שמופיע דימוי דומה בנבואת מיכה (ג, א-ג): "...כִּי־אֲשִׁי יַעֲקֹב וְקִצְיָנִי בֵּית יִשְׂרָאֵל... וְאֲשֶׁר אֶכְלוּ שְׂאֵר עַמִּי וְעֹרֶם מַעֲלִיָּהֶם הִפְשִׁיטוּ וְאֶת־עֲצָמֹתֵיהֶם פָּצְחוּ וּפְרָשׁוּ בְּאֲשֶׁר בְּסִיר וּבְכֶשֶׂר בְּתוֹךְ קִלְחֹתֵי.".

קוצים כסוחים

הירושלמי מגלה שגם לכך לא הסכים מתחילה ראב"ש, והוא טען כלפי ר' יהושע בן קרחה – "ולא קוצים כסוחים כיסחת?!" בעיני ר' יהושע בן קרחה 'בעלי העסקים' היו משולים ל'קוצים', וראב"ש טען כלפיו שלכל אחד יש תפקיד שמתאים לאופיו, ואם אחד נוטה באופיו להיות בתפקיד 'בעל עסק', הוא אינו מתאים להיות בבית המדרש, וסופו שיעקור את עצמו ויפלט משם. עוד בהיותם בבית המדרש הם נחשבים בעיני ר' יהושע בן קרחה כ'קוצים' שהם כבר 'כסוחים', ולכן לא הבין ראב"ש מדוע כועסים על כך שהוא מעודד אותם לצאת מבית המדרש ולהיות 'בעלי עסק', שהרי רק מי שאינו מתאים להיות בבית המדרש הוא זה שהלך לחקותו ולהיות 'בעל עסק עשיר'.

אלא שר' יהושע בן קרחה לא ויתר ואמר לראב"ש: "ולא היה לך לילך לסוף העולם להניח בעל הגינה שיקוף את הקוצים". ר' יהושע בן קרחה אמר לראב"ש, שאסור לו להתערב ולסייע לעזיבתם את בית המדרש, והקב"ה ימצא את הדרך להוביל כל אחד לתפקידו הראוי לו.

בעלי העסק - צדיקים

אגדת הירושלמי מסתיימת בשלב זה, ומהמשך אגדת הבבלי שנדון בה בעז'השי"ת במאמרים הבאים משמע שבאותו זמן, ראב"ש לא קיבל אף את דבריו האחרונים האלו של ר' יהושע בן קרחה, והוא המשיך ללכוד 'גנבים'; והיינו שהוא המשיך לשכנע אנשים שלא מצאו את ספוקם בבית המדרש לצאת משם ולהיות 'בעלי עסק'. באותה שעה ראב"ש היה סבור כדעה שיש לפרסם ש'בעלי העסק' הם 'צדיקים', ובזכות היוזמות העסקיות שלהם הם יש 'פרנסה' ל'פועלים' ואף 'מלגות' ל'תלמידי החכמים', ואדרבא, ירבו 'בעלי זכויות' כמותם בישראל.

דעה זו היא דעתו של רבי יהודה בן בתירא שמובאת בברייתא ביומא (דף כח ב) שסובר שבבית המקדש היו מאריכים בשאלה האם הגיע כבר זמן שחיתות קרבן התמיד, והיו שואלים: "האיר פני כל המזרח עד בחברון, ויצאו כל העם איש איש למלאכתו", ומבאר שם התלמוד שכוונתו היתה האם השכימו 'בעלי העסק' למלאכתם שהיא 'שכירת הפועלים'. והתלמוד מרמז 'בין השורות', שרבי יהודה בן בתירא סובר שהיו מאריכים בשאלה ומזכירים את העיר 'חברון' כדי להזכיר 'זכות אבות', וכמו כן היו מזכירים את 'בעלי העסק', משום שהם בעלי זכויות כדוגמתם של אבותינו הקדושים.

אמנם בסופו של דבר, ראב"ש מצא שיטת ביניים שמשלבת בין השיטות השונות. בין שיטת ר' יהושע בן קרחה הרואה את 'בעלי העסקים' בתור 'רשעים', 'גנבים', ו'אוכלי אדם', לבין שיטת ר' יהודה בן בתירא הרואה בהם 'צדיקים' כמו האבות שבחברון, ובעז'השי"ת נאריך בכך במאמרים הבאים.

1 וכן משמע גם בתשובת הרא"ש (כלל יז ס"י ח) שאסור ליהודים למסור יהודים לעונש מיתה בידי המלכות, אף אם זהו העונש שהמלך מעניש על עבירה מסוימת (אלא שהוא מתיר בהוראת-שעה חד-פעמית בלבד).

2 "רדודי רדיד - תרגום (שמות לט) וירקעו את פחי - ורדודו, מותח חוטי נחושת וברזל לעשות מחטין, ואומנותו בלילה לפי שמושכו בכלי אומנותו בנקבים דקים, זה דק מזה, ואין קולו נשמע בלילה, ואפילו לא נשמע קול פטיש בביתו באותו לילה - אין לך לתופסו על כך, דלמא רדודי רדיד" (רש"י שם).

3 רבי שמלאי במסכת סוטה (דף יד, א); זוהר (רעיא מהימנא ג, נשא דף קכה ב; כי תצא דף רפב א).

4 וכפי שהתבאר במאמר "אשת שאול והמחוללות".

5 זו גם משמעות האגדה בגיטין (דף מז א) שמספרת שריש לקיש מכר את עצמו ללודאי (=אוכלי אדם), והדבר תמוה לפי פשוטו, שהרי אדם שפוי בדעתו לא ימכור עצמו ל'אוכלי אדם' אלא אם כן הוא רוצה לאלץ את הקהל לפדותו, ומבואר שם שריש לקיש לא ביקש זאת מהקהל. אלא שהאגדה מרמזת בשפת הסמלים הזו, שריש לקיש רצה להשיג ממון ראשוני לפתיחת עסק, ולשם כך הוא השכיר עצמו לתקופה ארוכה לאחד מבעלי העסקים. וביום האחרון כשעמד לקבל את המשכורת שהצטברה בתוספת מתנת פרידה לפי דרישתו, גמלה בלבו ההחלטה לבוז לדרך חיים זו. הוא התייחס אל תפקיד 'בעל העסק' כאל תפקיד של 'אוכלי אדם', והוא ייחס אליהם את הכתוב (איוב כב, טז): "אֲשֶׁר-קָמְטוּ וְלֹא-עָתָּה נִקְרָה יוֹצֵק יְסוּדִים", ואת דברי התלמוד (חגיגה דף יג ב) על אלו שנהר דינור נשפך על ראשם בגיהנם. וזו משמעות מה שמסופר שם שביום האחרון ריש לקיש 'קימט' את 'אוכלי האדם' והיכה על 'ראשם' ו'הרגם'. ומרומז שם בהמשך האגדה שריש לקיש ניצל את הכסף שהוא קיבל מהם לאכילה ושתיה, אך הוא לא פתח עסק, והעדיף בסופו של דבר להיות בתפקיד של 'חסר רכוש'. גם כאן באגדה על ראבי"ש ולכידת היגנבים מתייחסים אליהם כבר מתחילה כאל 'אוכלי אדם', ובתחילת האגדה מייחסים אליהם את הכתוב (תהלים י, ט): "יִאָרְבַּ בַּמִּטְוֶה כְּאֶרְיָה בְּסִכְּהָ יִאָרְבַּ לַחֲטוּף עֲנִי יַחֲטוּף עֲנִי בְּמִשְׁכּוֹ בְּרִשְׁתּוֹ".

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ה)

New-York, USA

ניו יורק, ארה"ב

שבט תשנ"ט

עניית איש לזימון נשים

שאלה:

גבר ושלוש נשים האוכלים יחד בשולחן אחד והנשים רוצות לזמן לעצמן כפי שנפסק בשו"ע אורח חיים, ס"י קצט סעיפים ו-ז: "האם רשאי אף הגבר לענות? ואם כן, באיזה נוסח הוא עונה (ראה ספר הליכות ביתה, פרק י"ב, סעיף ז' בשם הגרש"יז אויערבאך זצ"ל)? האם התשובה לשאלה משתנה אם מדובר שלא בבני משפחה?"

תשובה:

מפורש בספר "הליכות ביתה"¹, כפי שכתב הרב השואל (שאלת חכם חצי תשובה), שמותר לאיש לענות אחרי זימון הנשים, ואין בזה משום גנאי, משום שאין הוא מצטרף לנשים, אלא רק עונה לזימון של הנשים המזמנות לעצמן. ומי לנו גדול ממרן הגרש"יז אויערבך שהסכים לדברים אלה, כמובא בספר הנ"ל. וממילא הוא עונה בנוסח הרגיל. ואין חילוק בין זימון בציבור כללי לבין זימון בקרב המשפחה.

¹ ס"י יב סעי' ז ובהערה שם.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג

הרב נחום אליעזר רבינוביץ

הרב ישראל רוזן

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי הוּפֵךְ את התורה ל"תורת חיים".

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנשאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישי, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

